

اولین همایش ملی مدیریت گردشگری، طبیعت گردی و جغرافیا

همدان: دانشکده شهید مفتاح ۲۳ بهمن ۱۳۹۲

چالشهای مدیریت گردشگری با رویکرد اکوتوریسم و توسعه پایدار در ایران

دکتر براتعلی خاکپور (عضو هیات علمی دانشگاه فردوسی)

مرتضی رمضانی (مدرس دانشگاه علمی کاربردی)

محمد جوانشیر (دانشجوی کارشناسی ارشد)

مقدمه:

صنعت گردشگری در جهان صنعتی امروز به سرعت در حال رشد است و روز افزون و شتابنده این صنعت موجب شده بسیاری از صاحب نظران قرن ۲۱ را قرن گردشگری بنامند (کاظمی، ۱۳۸۶: ۳۴) در میان اجزای مختلف گردشگری، گردش در طبیعت از رشد قابل توجه و روز افزونی برخوردار است مشاهده طبیعت همواره برای انسان لذت بخش بوده به طوریکه برای ارضای نیازهای روحی و روانی و ارائه پاسخ به کنجکاوی های ذاتی خود دیدار از جاذبه های طبیعی و سفر به نواحی بکر و دست نخورده را جز یکی از برنامه های زندگی خود قرار داده است اما در دهه های اخیر افزایش میزان خسارت و صدمه به طبیعت باعث شده حساسیت به ابعاد اکولوژیکی افزایش یابد و ارتباط توریسم با محیط زیست بیشتر مورد توجه حامیان طبیعت و صاحب نظران توسعه پایدار قرار بگیرد (زاهدی، ۱۳۸۵: ۱۹)

کشور ایران نیز اگر چه از نظر میراث فرهنگی و تاریخ جزء ۱۰ کشور اول جهان و از لحاظ تنوع زیستی در بین ۱۵ کشور اول جهان قرار دارد با این حال هنوز نتوانسته سهم قابل توجهی از صنعت گردشگری جهان را داشته باشد (رضوانی، ۱۳۸۷: ۱) ایران از لحاظ تقسیم بندی جاذبه های طبیعی دارای ۲۳ منطقه پارک ملی، ۱۱۱ منطقه حفاظت شده ۳۵ منطقه پناهگاه حیات وحش و ۲۳ منطقه

اولین همایش ملی مدیریت گردشگری، طبیعت گردی و جغرافیا

همدان: دانشکده شهید مفتح ۲۳ بهمن ۱۳۹۲

اثر طبیعی ملی می باشد (www.irandoc.org). رشد صنعت گردشگری تأثیرات چند جانبه ای در کشورها بدنبال دارد. برقراری توازن و تعادل در وضعیت پرداختها، تنوع اقتصادی، افزایش درآمدها و ایجاد فرصت های شغلی از پیامدهای این صنعت به شمار می آید. دستیابی به رشد اقتصادی پایدار از شاخص های اصلی پیشرفت برای کشورهای در حال توسعه به شمار می آید. گردشگری بخش عمده ای از درآمد اقتصادی کشورها و ده درصد از تولید ناخالص ملی آنها را شامل می شود. رشد چشمگیر گردشگری در ۵۰ سال اخیر یکی از مهمترین پدیده های اقتصادی و اجتماعی قرن بیست و یکم محسوب می شود. افزایش شمار گردشگران خارجی از ۲۵ میلیون نفر در سال ۱۹۵۰ به ۷۶۳ میلیون نفر در سال ۲۰۰۴ نمایانگر متوسط رشد سالانه بیش از ۷ درصد در طول ۵ سال گذشته است. این صنعت همچنین تأثیر اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی فزاینده ای در سطح جهانی و ملی دارد. (گلی، ۱۳۸۷)

در سالهای کنونی توسعه پایدار به عنوان روشی نو مطرح شده تا جوامع بتوانند بدان وسیله درباره سطح زندگی، عدالت اجتماعی و حفظ منابع بیندیشید.

اکوتوریسم یا گردشگری در طبیعت، از گونه های مهم گردشگری است که بیشترین سازگاری را با توسعه دارد. در حال حاضر اغلب کشورهای جهان در رقابتی تنگاتنگ و نزدیک، در پی بهره گیری از توانمندیهای کشور خود هستند تا بتوانند سهم بیشتری از درآمد ناشی از صنعت و توریسم را به خود اختصاص دهند و با ساده ترین شکل ممکن به اشتغال زایی بپردازند. (مولایی هشتجین و خوشنود، ۱۳۸۶: ۱). کشور ما با برخورداری از انواع مختلف جاذبه های گردشگری، تاکنون نتوانسته اند از این مزیت به خوبی استفاده کنند. با وجودی که مناطق طبیعی کشور می تواند یکی از جاذبه های ارزشمند برای جذب گردشگران داخلی و خارجی به شمار آید. اما

اولین همایش ملی مدیریت گردشگری، طبیعت گردی و جغرافیا

همدان: دانشکده شهید مفتاح ۲۳ بهمن ۱۳۹۲

برنامه ریزی برای استفاده از این شرایط هنوز در ابتدای راه است و کار مهم و اساسی برای بهره برداری از جاذبه های طبیعی صورت نگرفته است. ایران سالانه حدود یک میلیارد دلار بابت مسافرت های اتباع خود پرداخت می نماید. به تعبیری هر خانواده ایرانی که به طور متوسط تولید ۵ عضو دارد، سالانه ۸۵ دلار از سهم تولید ملی خود را بابت رونق این بخش به بازار جهانی توریسم می پردازد، بدون آنکه از این بازار سهمی برده باشد. (ظهوریان و امیری، ۱۳۸۴: ۴۲۶)، این مسئله ضرورت توجه به موانع و چالش های توسعه اکوتوریسم را در کشور مطرح می نماید. ضمن اینکه ایران دارای فرصت های بی نظیری است که می تواند از آنها در راستای توسعه اکوتوریسم خود بهره گیرد.

بیان مسئله

ایران مهد یکی از کهن ترین تمدن ها در جهان است و می تواند در منطقه جهان یکی از پیشروان صنعت توریسم می باشد و نقشی عظیم در توسعه داشته باشد زیرا ساخت این اندیشه و نظریه، قابلیت بالقوه فراوان و شگرف صنعت توریسم در کشور است علیرغم گسترش روز افزون و پرشتاب صنعت جهانگردی در سطح دنیا و با وجود منابع در فراوان در کشور اطلاعات و آمارهای موجود حاکی از عدم موفقیت این صنعت و عملکرد ناکارآمد آن است. توریست از نظر اقتصادی عامل رو بنایی توسعه است، بدین مفهوم که گسترش آن پدیده ای در تسهیل امر توسعه و مساعدت محسوب می گردد. اما خود توریسم به صورت بالقوه، سازمانی است متأثر از عوامل ساختاری و نهادی توسعه. (گلی، ۱۳۸۷)

اولین همایش ملی مدیریت گردشگری، طبیعت گردی و جغرافیا

همدان: دانشکده شهید مفتح ۲۳ بهمن ۱۳۹۲

انواع توریسم را با توجه به عملکرد توریستها می توان به پایدار و ناپایدار تقسیم کرد. از میان انواع توریسم، اکوتوریسم از سایر انواع با توسعه پایدار همخوانی و سازگاری بیشتری دارد. اکوتوریسم پایدار توریسمی است که از نظر اکولوژیکی پایدار باشد. یعنی به نیازهای فعلی اکوتوریستها پاسخ دهد و حفظ و بسط فرصتهای اکوتوریستی برای آینده پردازد و به جای صدمه زدن به اکولوژی، در جهت پایداری آن تلاش ورزد. (زاهدی، ۱۳۸۲: ۸۹) در واقع اکوتوریسم به آن نوع از توریسم اطلاق می شود که مبتنی بر مسافرت هدفمند به مناطق نسبتاً طبیعی، برای مطالعه، لذت جویی و استفاده معنوی از مناظر، گیاهان و جانوران و هر نوع جنبه فرهنگی معاصر یا گذشته موجود در این مناطق می باشد. (مجنونیان، ۱۳۸۱: ۵)

طی سال های برنامه اول و دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور بعد از انقلاب عملکرد این صنعت به حدبرنامه تعیین شده نرسیده است کشور ما از نظر وضعیت محیط زیستی درموقعیت بسیار نامطلوبی قرار داد براساس گزارش یک سازمان جهانی، کشور ایران از نظر پایداری محیط زیستی با قرار گرفتن درانتهای جداول جهانی رتبه یکصد و چهارم را به خود اختصاص داده است که پاسخ به سوالاتی از این قبیل آیا چالش های مدیریتی گردشگری ایران چنین مسئله ای را آفریده است چه مسائل و مشکلاتی گردشگری پایدار ایران را به سمت وسوی ناپایداری هدایت می کند؟ تنگناها و مشکلات مدیریت گردشگری در ایران شامل چه مواردی است و... که ذهن محقق را به آن داشته که این موضوع را به عنوان موضوع مقاله خویش برگزیده است .

روش تحقیق و مراحل آن

اولین همایش ملی مدیریت گردشگری، طبیعت گردی و جغرافیا

همدان: دانشکده شهید مفتح ۲۳ بهمن ۱۳۹۲

روش این تحقیق براساس هدف بنیادی و براساس ماهیت توصیفی می باشد که اطلاعات جمع آوری شده از طریق مطالعات کتابخانه ای اسنادی صورت گرفته و با توجه برنامه ریزی های سیاست گذاران در ایران تحلیل گردیده است .

هدف تحقیق:

برنامه ریزی و مدیریت توسعه گردشگری با توجه به اهداف و اصول توسعه پایدار دانشی میان رشته ای محسوب می شود که به همکاری رشته های مختلف علمی و همکاری بخش ها و نهادهای مختلف مسئول نیاز دارد . جوهر برنامه ریزی و مدیریت گردشگری عبارت است از شناسایی منابع و عوامل موثر در توسعه گردشگری و استفاده بهینه و پایدار از آن ها در جهت تامین نیازهای شهروندان و بازدید کنندگان در مقیاس محلی، ملی، بین المللی آگاهی از حساسیت ها و ظرفیت های موجود در نظام طبیعت و درک فرصت ها و تهدیدات موجود در محیط زیست ضرورتی انکار ناپذیر برای برنامه ریزان توسعه پایدار کشور است ، که به مدد مدیریت آگاهانه و مدبرانه می توان رفتارهای نابخردانه بشر در عرصه محیط زیست را مهار کرد هدف از ارائه تحقیق بررسی چالش های مدیریتی گردشگری ایران با رویکرد توسعه پایدار و استفاده از مدیریت صحیح و کارآمد جهت توسعه گردشگری پایدار به عنوان صنعت پاک و بدون هرگونه آثار منفی برای محیط که با این رویکرد نه تنها خطری متوجه محیط نمی شود بلکه حفاظت از آن و کسب منافع اقتصادی و اجتماعی برای جامعه میزان تضمین می شود.

چارچوب مفاهیم نظری

اولین همایش ملی مدیریت گردشگری، طبیعت گردی و جغرافیا

همدان: دانشکده شهید مفتح ۲۳ بهمن ۱۳۹۲

- مفاهیم گردشگری و پیشینه تحقیق:

بیشتر تعارف ارائه شده در مورد واژه گردشگری بر پایه مفهوم گردشگری قرار دارند.

دکتر جعفری در تعریفی از مفاهیم گردشگری به اثرات گردشگری در بحث در مورد مدیریت و برنامه ریزی گردشگری بحث اصلی به شمار می آید اشاره داشته است. جعفری اظهار داشته است: گردشگری مطالعه انسان خارج از محل سکونت معمول است مطالعه صنعتی است که به نیازهای وی پاسخ می گوید و مطالعه اثراتی که هم انسان و هم این صنعت بر محیط فرهنگی - اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی میزبان دارند (جعفری، ۱۹۸۱: ۳) تاکنون پژوهش های زیادی در رابطه با موضوعات متعدد توریسم انجام گرفته است، اما در رابطه با اکو توریسم پژوهش های انجام گرفته کم بوده و اکثر پژوهش های انجام شده به بررسی موانع و راهکارهای توسعه توریسم در کشور پرداخته اند. رستمی (۱۳۸۲)، سقایی (۱۳۸۴)، ذوالفقاری (۱۳۸۴)، لطفی و رئیسی (۱۳۸۴)، زارع (۱۳۸۴)، رحیمی (۱۳۸۴)، درویش متولی و همکاران (۱۳۸۴)، ساحتی مهر (۱۳۸۴) و بیگ محمدی (۱۳۸۵) در پژوهش های جداگانه موانع و راهکارهای گسترش گردشگری را بررسی راه حل هایی را ارائه نموده اند.

رضوانی (۱۳۸۴) در پژوهشی پیامدهای زیست محیطی گردشگری را در حوضه آبخیز سد لیتیان با استفاده از مدل SWOT مورد بررسی و تحلیل قرار داده است. شایان و همکاران (۱۳۸۴) موانع و مشکلات ژئوتوریسم در ایران را با تأکید بر موقعیت ژئوتوریسم بیابان لوت مطرح نموده اند. ضرابیو همکاران (۱۳۸۵) در پژوهشی تحت عنوان (برنامه ریزی توسعه اکوتوریسم استان سیستان و بلوچستان) با بهره گیری از روش Z-Score، جاذبه های اکو توریسم استان سیستان و بلوچستان

اولین همایش ملی مدیریت گردشگری، طبیعت گردی و جغرافیا

همدان: دانشکده شهید مفتاح ۲۳ بهمن ۱۳۹۲

را مطرح نموده و راهکارهایی را برای توسعه اکو توریسم استان ارائه نموده اند. ضربایی و رخشانی نسب (۲۰۰۸) نقاط اکو توریستی شهر اصفهان را سطح بندی نموده و لزوم بهره گیری از توانمندی های فضایی آنرا برای رونق اکو توریسم شهری ضروری دانسته اند. همچنین ضربایی و همکاران (۱۳۸۸) کاربرد مدل تحلیل خوشه ای را در تحلیل فضایی اکو توریسم ناحیه سیستان بررسی نموده و ضمن معرفی پتانسیل های موجود به شناخت تفاوت های فضایی و ارائه راهکارهای مؤثر برای افزایش جذابیت فضاهای اکو توریستی سیستان مبادرت نموده اند.

نجفی (۱۳۸۶)، صمدی (۱۳۸۵)، ملکی نظام آباد (۱۳۸۷)، توحیدفر (۱۳۸۶)، نجفی (۱۳۸۸) و شیخی (۱۳۸۶)، در پژوهش های جداگانه نقش جغرافیا در توسعه و پیشرفت صنعت توریسم را بررسی و راه حل هایی ارائه نموده اند.

- انواع گردشگری:

تنوع اقسام گردشگری براساس چگونگی جاذبه های مقصد متفاوت است جاذبه های مقصد را می توان طبق ملاک هایی نظیر طبیعی یا دست ساز بشر بودن، قرار گرفتن در محیط های باز یا بسته، دائمی یا موقتی بودن و مبتنی بر زمان یا مکان تقسیم کرد در همین راستا توریسم طبیعی، توریسم مصنوعی، توریسم تفریحی، توریسم دائمی، توریسم مبتنی بر زمان، توریسم مبتنی بر مکان را خواهیم داشت دکتر علی اصغر رضوانی گونه شناسی گردشگری را به شرح زیر تقسیم کرده است: گردشگری تفریحی، گردشگری درمانی، گردشگری فرهنگی، گردشگری اجتماعی، گردشگری ورزشی، گردشگری مذهبی و زیارتی، گردشگری بازرگانی و تجاری، گردشگری سیاسی (رضوانی ۱۳۷۲: ۱۸)

اولین همایش ملی مدیریت گردشگری، طبیعت گردی و جغرافیا

همدان: دانشکده شهید مفتاح ۲۳ بهمن ۱۳۹۲

- اجزاء گردشگری

گردشگری فعالیتی چند منظوره و فراگیر است که به اشکال مختلف در مقیاس های ملی و بین المللی صورت می گیرد گردشگری می توان بررسی عرضه و تقاضا در زمینه امکانات اقامتی پذیرایی و خدمات جانبی برای کسانی که خارج از منزل و محل کار خود به سر می برند دانست (رنجریان، زاهدی: ۱۲)

گردشگری یک صنعت خدماتی است که شامل تعدادی از ترکیبات مادی و غیر مادی می باشد عناصر مادی شامل سیستم های حمل و نقل، پذیرایی و خدمات مربوط به آن نظیر خدمات بانکی، بیمه، خدمات بهداشتی و ایمنی می شود عناصر غیر مادی شامل استراحت، آرامش، فرهنگ، ماجراجویی، و تجربیات جدید و متفاوت می باشد (1991wto)

مفاهیم توسعه پایدار و گردشگری پایدار

- تعریف توسعه پایدار

نوعی راهبرد توسعه که تمام دارائیهها و منابع طبیعی و انسانی را به خوبی منابع مالی و فیزیکی در بلند مدت مدیریت می کند توسعه پایدار مخالف هرسیاست یا عملکردی است که به نوعی منافع نسلهای بعدی را به خطر بیندازد (تسام، ۲۰۰۱ مترجم: مهدی کاظمی ۲۹۰)

اصول اساسی توسعه پایدار، پایداری محیط زیست، پایداری عوامل فرهنگی و اجتماعی، پایداری اقتصادی.

اولین همایش ملی مدیریت گردشگری، طبیعت گردی و جغرافیا

همدان: دانشکده شهید مفتح ۲۳ بهمن ۱۳۹۲

- گردشگری پایدار

فدراسیون پارکهای ملی و طبیعی گردشگری پایدار را شامل تمام اشکال توسعه گردشگری مدیریت و فعالیت هایی می داند که منجر به حفظ، انسجام، و تقویت منابع طبیعی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و ماندگاری آنها شود. عناصر اصلی توسعه گردشگری پایدار: حفظ کیفیت گردشگری، حفاظت از منابع محیطی، ایجاد تعادل در توسعه اصول رویکرد مدیریت گردشگری پایدار: (هال و ریچاردز، ۲۰۰۰ مترجم: مهدی کاظمی، ۱۲۶)

مفهوم مدیریت، نقش مدیریت در برنامه ریزی گردشگری

مدیریت فرایند هدف محوری که دربرگیرنده تخصیص منابع، هماهنگی استعدادها و تلاش های گروهی از مردم می باشد (گیلبرت و دیگران، ۱۹۹۵ مترجم: سید مهدی الوانی ۲۶) مدیریت فرایند برنامه ریزی، سازماندهی، جهت دهی، ایجاد هماهنگی و کنترل (فایول، ۱۹۹۷ مترجم: سید مهدی الوانی ۳۶) مدیریت گردشگری عبارت است از راهبردها و برنامه های عملیاتی که با هماهنگی و استفاده از روش های موجود به دنبال کنترل و تنظیم نمودن عرضه گردشگری و تقاضای دیوارکنندگان به منظور دستیابی به اهداف و خط مشی های از پیش تعیین شده هستند.

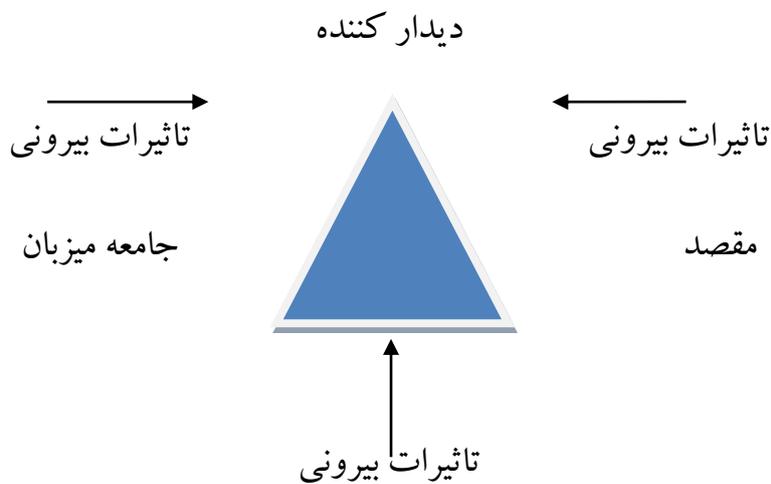
(میدلتون، ۱۹۹)

سه مولفه اصلی که باید در مدیریت گردشگری مورد توجه قرار بگیرند (1191ETB)

۱- دیدار کنندگان

۲- جامعه میزبان

۳- محیط زیست

شکل ۱- مولفه های مدیریت گردشگری

برنامه ریزی راهکار است درحالیکه خط مشی اجرای راهکار برنامه ریزی شده است برنامه ریزی گردشگری اهداف کلی برنامه ریزی گردشگری فراهم کردن فرصت هایی که در دسترس گردشگر قرار گیرد تا تجربه ای رضای کننده ولذت بخش را داشته باشد وهم زمان مهیا کردن ابزاری جهت بهبود نحوه زندگی ساکنان در مناطق هستند (وال، ماتیسون، ۱۹۸۲)

اهداف برنامه ریزی گردشگری

۱- کنترل و شکل گیری الگوهای توسعه

اولین همایش ملی مدیریت گردشگری، طبیعت گردی و جغرافیا

همدان: دانشکده شهید مفتح ۲۳ بهمن ۱۳۹۲

- ۲- حفظ منابع کمیاب و بیشینه کردن مزایا و سود دهی برای مردم بومی در جهت تلاش برای رسیدن به پایداری
- ۳- چهارچوبی برای شناساندن و بازاریابی مقاصد
- ۴- تلفیق و همبسته کردن گردشگری با سایر بخش های عرضه گردشگری
- ۵- ایجاد مکانیزمی جهت تدارک سازمان یافته تسهیلات و امکانات مورد نیاز گردشگر در سراسر مناطق گسترده جغرافیایی
- ۶- توزیع دوباره منافع گردشگری

چالش های پیش روی مدیریت در بخش عرضه و تقاضای صنعت گردشگری

- الف: چالش های پیش روی مدیریت در جهان
- ۱- دسترسی مشکل به منطقه و مقاصد گردشگر پذیر
 - ۲- رویه های دست و پاگیر مسافرت و اخذ ویزا
 - ۳- اثرات منفی احتمالی محیطی و اجتماعی ناشی از انواع گردشگری
 - ۴- تصویر بازار ضعیف از منطقه
 - ۵- جاذبه های محدود گردشگری
 - ۶- تاسیسات اقامتی با کیفیت پایین
 - ۷- ناآگاهی گردشگران از نقاط گردشگر پذیر
 - ۸- عدم آگاهی کافی گردشگران از فرهنگ جامعه میزبان که منجر به تعارض و تضاد بین اعضای جامعه میزبان و گردشگران می شود

اولین همایش ملی مدیریت گردشگری، طبیعت گردی و جغرافیا

همدان: دانشکده شهید مفتاح ۲۳ بهمن ۱۳۹۲

- ۹- نبودن یکپارچگی سازمان ها و شرکت ها در صنعت جهانگردی
 - ۱۰- موانع بر سر راه آموزش نیروی کار متخصص در این صنعت خدماتی
 - ۱۱- آلودگی های ناشی از فعالیت های انسانی در محیط زیست طبیعی که منجر به تخریب زیست بوم مناطق طبیعی در مناطق توریستی می شود
- ب) چالش های پیش روی گردشگری در جهان
- ۱- وجود ویزای اجباری بین ایران و کشورهای صادر کننده جهانگرد
 - ۲- معدود بودن راههای زمینی مناسب و فقدان تجهیزات لازم در مسیر خطوط زمینی از قبیل پمپ بنزین، تعمیرگاه استراحتگاه
 - ۳- فقدان جاومکان مناسب برای پذیرایی
 - ۴- فقدان آژانس های مسافرتی داخل منظم و توأم با برنامه های جالب
 - ۵- فقدان وسایل ارتباطی صحیح و کافی
 - ۶- نازل بودن درآمدها و سطح فرهنگ عمومی
 - ۷- ضعف بنیان های اخلاقی و عدم آموزش و برداشت نامناسب از مفهوم جهانگردی
 - ۸- آلودگی های آب و ورودخانه ها در سطح کشور به دنبال گسترش نامناسب دفع فاضلاب و زباله هتل ها و نشن مواد آلاینده
 - ۹- نابودی هزاران هکتار جنگل ها و مراتع به دلیل استفاده بی رویه (نابودی جنگل های هیرکانی و خزری گلستان، ناهار خوران گرگان، جنگل های پارک ملی گلستان

اولین همایش ملی مدیریت گردشگری، طبیعت گردی و جغرافیا

همدان: دانشکده شهید مفتح ۲۳ بهمن ۱۳۹۲

- ۱۰- ضعف مدیریت منابع طبیعی کشور و بی توجهی مسئولان به چند برابر بودن منافع اکولوژیکی این منابع در مقابل منافع اقتصادی آنها.
- ۱۱- برداشت های بی رویه از منابع آبی در جهت پیشروی طرحهای توسعه ای

فرصتهای مهم برای غلبه بر چالش ها

- ۱- جاذبه های گردشگری برجسته و منحصر به فرد که باید شناسایی شوند
- ۲- سایت موفق در توسعه گردشگری که باید تقویت شوند
- ۳- یک بخش ویژه از بازار با پتانسیل بیشتر که باید به عنوان یک مزیت اقتصادی ارتقا یابد
- ۴- یک بخش خوب توسعه یافته از زیر ساختهای با پتانسیل بیشتر
- ۵- نیروی کار خدماتی آموزش دیده با انگیزه بالا
- ۶- احیاء محیط زیست و آبخیزهای حاشیه رودخانه و تالاب
- ۷- توجه جدی به حفظ و توسعه جنگل ها و مراتع
- ۸- سامان بخشیدن به امر فاضلاب های شهری و صنعتی
- ۹- بهبود کیفیت تولید فرآورده های نفتی و توام برنامه افزایش کیفیت خودروهای فرسوده و جایگزینی گازوسخت های غیر آلوده

- نتایج، رهیافت ها و پیشنهادات:

آنچه که مسلم است اکوتوریسم باید با نگرش سیستمی توسعه یابد و پویایی و پایایی را به طور توامان داشته باشد. منظور از نگرش سیستمی، توجه به کلیه ابعاد اکوتوریسم

و ارتباط هایی است که با سایر اجزای موجود در محیط دارد. باید محاسبه شود که اکوتوریسم چه می دهد و چه می ستاند. آیا آنچه از آن عاید می شود بر هزینه های آبی و آبی آن فزونی دارد؟ آیا منابع آبی و کوتاه مدت آن به خسارات آبی و بلندمدتش می ارزد؟ آیا می توان هم از منابع آبی بهره گرفت و هم به منابع و نسل های آینده لطمه نزد؟ چگونه می توان اکوتوریسم را با پایایی عجین کرد؟ برخی از پیشنهادات و راهبردها در این زمینه عبارتند از:

- مدیریت عرضه به جای مدیریت تقاضا: محافظت از منابع طبیعی و اکوتوریسم با یکدیگر ارتباط تنگاتنگ دارند. برای بسط و گسترش اکوتوریسم پایدار باید از منابع طبیعی به طور مؤثر و جدی محافظت شود. در این زمینه، مدیریت عرضه باید بر مدیریت تقاضا اولویت یابد.

- توجه به ظرفیت تحمل نواحی اکوتوریستی: با وجود جوان بودن اکوتوریسم، مصادیق فراوانی از سوء مدیریت، فقدان برنامه ریزی و بی توجهی به ظرفیت تحمل نواحی اکوتوریستی وجود دارد. منظور از ظرفیت تحمل یک منطقه توریستی، تعداد توریست هایی است که آن منطقه می تواند در یک ظرف زمانی معین (روز، ماه، سال) بپذیرد. این ظرفیت به وسعت و توپوگرافی منطقه، نوع خاک، نحوه رفتار جانوری، میزان و کیفیت تسهیلات توریستی موجود در منطقه بستگی دارد.

- حسابداری داده- ستاده با مبنای سه گانه: برای جلوگیری از تخریب محیط زیست طبیعی و حفظ و گسترش ظرفیت های اکوتوریستی، لازم است که در مدیریت مالی و حسابداری مؤسسات اکوتوریستی تجدیدنظر شود. اکوتوریسم

اولین همایش ملی مدیریت گردشگری، طبیعت گردی و جغرافیا

همدان: دانشکده شهید مفتح ۲۳ بهمن ۱۳۹۲

پایدار نیاز به روش های مدیریتی نوینی دارد که بتواند داده ها و ستاده های زیست محیطی را در هر یک از طرح ها و فعالیت های اکوتوریسم برآورد کنند. منظور از حسابداری داده- ستاده با مبنای سه گانه رویکردی است که در کلیه منافع و هزینه های زیست محیطی، اجتماعی و مالی به طور مستقل و جداگانه برآورد شوند. بر مبنای این روش، مؤسسه و سازمان اکوتوریستی فقط زمانی معتبر شناخته می شود که فعالیت هایش در هر سه زمینه مثبت باشد.

- مشارکت مردم: مردم باید در مالکیت، برنامه ریزی، اجرا و کنترل پروژه های اکوتوریسم نقش مؤثر داشته باشند. در اکوتوریسم پایدار، مردم بومی نقش تعیین کننده ای دارند. نسبت به فشارهای وارده بر محیط زیست طبیعی خود حساسند و فعالانه در ساماندهی و اجرای فعالیت های مرتبط به اکوتوریسم مشارکت می کنند.

- ضرورت اتخاذ نگرش سیستمی: اگر به داد و ستدهای صنعت توریسم به طور سیستمی نگاه می کنیم متوجه می شویم که این صنعت و تجارت، در اغلب موارد، مالک آنچه می فروشد نیست.

- یکپارچه سازی توریسم عادی (توریسم انبوه) با اکوتوریسم: چنانچه توریسم عادی از موضوع های زیست محیطی آگاه تر شود آثار مخرب خود را کاهش خواهد داد. باید تلاش شود تا تنوع فرصت های اکوتوریستی افزایش یابد و توریسم عادی و اکوتوریسم با هم تلفیق شوند. به این ترتیب با هم افزایی حاصل مزایای بیشتری عاید مردم محلی و فعالان صنعت توریسم خواهد شد.

اولین همایش ملی مدیریت گردشگری، طبیعت گردی و جغرافیا

همدان: دانشکده شهید مفتح ۲۳ بهمن ۱۳۹۲

- تخصیص اعتبار برای محافظت از طبیعت: بخشی از درآمدهای حاصل از اکوتوریسم باید برای حفظ و نگهداری مناطق و نواحی اکوتوریسم اختصاص یابد.
- آموزش: در برنامه های آموزشی دوره های جهانگردی لازم است آثار مثبت و منفی اکوتوریسم مورد توجه قرار گیرد و با ارایه نمونه هایی از واقعیت اذهان دانشجویان روشن شود باید دانشجویان از آثار تخریبی توریسم غربی و از تهدیداتی که از این طریق بر محیط زیست بشر وارد شده آگاه شوند. (زاهدی، ۱۳۸۲: ۱۰۲-۹۸)
- علی رغم مشکلات موجود در اکوتوریسم کشور که برخی از آنها ذکر شد، به نظر می رسد موارد زیر نیز می توانند در توسعه اکوتوریسم در ایران واقع شوند.
- توسعه بازار طبیعت گردی کشور
- توجه به اکوتوریسم به عنوان یکی از منابع معیشتی مکمل اقتصادی در کنار ایجاد فرصت های جدید شغلی.
- منطقه بندی کشور از نظر توان طبیعت گردی
- ایجاد ارتباط چند سویه بین اکوتوریسم، گردشگری روستایی، گردشگری عشایری، گردشگری کشاورزی و ژئوتوریسم.
- ارائه تسهیلات جهت توسعه دفاتر خدمات مسافرتی خاص طبیعت گردی و نظارت مستمر بر فعالیت آنها

اولین همایش ملی مدیریت گردشگری، طبیعت گردی و جغرافیا

همدان: دانشکده شهید مفتح ۲۳ بهمن ۱۳۹۲

- برپایی همایش های تخصصی جهت استفاده از نظرات دانشگاهیان، محققان و صاحب نظران در زمینه توسعه طبیعت گردی.

- ایجاد امنیت کافی حفظ محیط زیست و بالا بردن سطح کیفیت در مناطق مستعد طبیعت گردی.

- بازاریابی و معرفی جاذبه های اکوتوریستی مناطق کشور با استفاده از تکنولوژی های نو.

- ایجاد سایت های اینترنتی به منظور معرفی جاذبه های اکوتوریستی ایران به جامعه جهانی

- سرمایه گذاری در خصوص ایجاد موزه های تاریخ طبیعی ایران و تاریخ طبیعی مناطق اکوتوریستی کشور.

- تهیه طرح های جامع و تفصیلی طبیعت گردی ایران. (رخشانی نسب و ضرابی، ۱۳۸۸: ۴۹ و ۵۰)

در اکوتوریسم پایدار انگیزه اصلی اکوتوریست، اکتساب شناخت و آگاهی از فرهنگ، سوابق تاریخی و نمودهای طبیعی منطقه به نحوی است که در عین حال که به شان و جایگاه اکوسیستم احترام گذارده می شود، فرصت های درآمدزایی نیز برای منطقه فراهم آید و بخشی از درآمدهای حاصله از اکوتوریسم پایدار به محافظت از منابع طبیعی اختصاص یابد. تأکید اصلی در این روش اتخاذ رویکرد اخلاقی در انگیزه های اکوتوریستی است. معیارهای اخلاقی علاوه بر این که در نوشتارها و گفتارها تکرار می شوند لازم است که در عمل نیز به اجرا درآیند و به کمک نظام های مدیریتی کارا و ضمانت های اجرایی مؤثر، از نوشتار و گفتار به رفتار و کردار تبدیل شوند. در چنین حالتی است که نسل های فردا نیز خواهند توانست از میراث منابع طبیعی بهره مند شوند.

(زاهدی، ۱۳۸۲: ۱۰۲)

اولین همایش ملی مدیریت گردشگری، طبیعت گردی و جغرافیا

همدان: دانشکده شهید مفتح ۲۳ بهمن ۱۳۹۲

نتیجه گیری و پیشنهادات:

براساس پیش بینی‌هایی که صورت گرفته است همه ساله بر تعداد توریست های جهانی اضافه می شود و بیشتر این توریست ها به سوی قاره آسیا روان خواهند شد کشورمانیز با توجه به جاذبه های فراوان توریستی می تواند با تدوین استراتژی های مناسب تعداد زیادی از توریست ها را جذب کند از آثار مثبت توسعه توریسم منتفع شود و با تمهیدات مناسبی که اتخاذ می کند آثار منفی توسعه توریسم را به حداقل برساند البته زمانی این نتایج حاصل می شود که سیاستگذاران و مسئولان کشور به توسعه پایدار در صنعت توریسم بیندیشند توسعه پایدار نیز زمانی حاصل می شود که از امکانات موجود به درستی بهره گیری شود یعنی با در نظر داشتن توان اقتصادی و سیاسی، پذیرش فرهنگی و اجتماعی، پتانسیل های اکولوژیکی و کلیه ظرفیت های جامعه به نحوی برنامه ریزی شود تا علاوه بر اینکه نسل های حاضر از دستاوردهای توسعه توریسم منتفع شوند امکان ارائه توریسم برای نسل های آینده نیز از دست نرود.

پیشنهادات:

۱- اگرچه امروزه برهماهنگی بیشتر محصولات گردشگری با بازارهای گردشگری تاکید می شود اما این کار باید در چهارچوب توسعه پایدار انجام گرفته و ایجاد مشکلات زیست محیطی و اجتماعی فرهنگی را به دنبال نداشته باشد.

اولین همایش ملی مدیریت گردشگری، طبیعت گردی و جغرافیا

همدان: دانشکده شهید مفتح ۲۳ بهمن ۱۳۹۲

۲- ظرفیت پذیری گردشگری و توجه به ظرفیت تحمل مقصد به گونه ای که نتایج بد محیطی یا اجتماعی فرهنگی نداشته باشد و در مشاهده ولذت بردن گردشگران خللی ایجاد ننماید.

۳- پژوهش مستمر در زمینه ارزیابی اثرات زیست محیطی

۴- تشویق گردشگری آرام و سبز

۵- اتخاذ سیاستهایی برای توزیع مراکز و تسهیلات گردشگری

۶- ایجاد گردشگاه های حائل

۷- منطقه بندی نواحی گردشگری

۸- توسعه تسهیلات و تجهیزات گردشگری و تفریحی پیرامون شهر

۹- حمایت از فرایندهای طبیعی از طریق محدود کردن دسترسی، محدود کردن

تسهیلات منطقه بندی فعالیت ها، جدول بندی زمانی، ایجاد مراکز مشابه

و جایگزین

۱۰- سیاست گذاری، برنامه ریزی برای توسعه مکان هایی که به عنوان مقصد

گردشگری مشخص شده اند.

۱۱- تدوین سیاست ملی توریسم به طوری که راهبرد و چهارچوب اصلی کار را

در جهت تحقق هدفهای توسعه پایدار این صنعت مشخص کند و با هرگونه

ناهماهنگی و تحمیل بار اضافی بیش از ظرفیت تحمل برخورد آگاهانه

و مدبرانه شود.

۱۲- توسعه صنعت گردشگری و تاسیس تشکیلات مربوطه

اولین همایش ملی مدیریت گردشگری، طبیعت گردی و جغرافیا

همدان: دانشکده شهید مفتح ۲۳ بهمن ۱۳۹۲

- ۱۳- مدیریت منابع
- ۱۴- اداره امور گردشگران
- ۱۵- سازگاری با محیط
- ۱۶- بازاریابی و تبلیغ
- ۱۷- آموزش و ایجاد آگاهی و شناخت در مردم کشور به نقش توریسم و ثانیاً با آثار و پیامدهای مثبت و منفی آن پژوهش و نظارت پژوهش هایی که موجب افزایش درک روابط گردشگری و عوامل محیطی شود
- ۱۸- تعمیق و بسط ارزش های مثبت فرهنگی، ملی

- نتایج، رهیافت ها و پیشنهادات:

آنچه که مسلم است اکوتوریسم باید با نگرش سیستمی توسعه یابد و پویایی و پایایی را به طور توأمان داشته باشد. منظور از نگرش سیستمی، توجه به کلیه ابعاد اکوتوریسم و ارتباط هایی است که با سایر اجزای موجود در محیط دارد. باید محاسبه شود که اکوتوریسم چه می دهد و چه می ستاند. آیا آنچه از آن عاید می شود بر هزینه های آنی و آتی آن فزونی دارد؟ آیا منابع آنی و کوتاه مدت آن به خسارات آتی و بلندمدت می ارزند؟ آیا می توان هم از منابع آنی بهره گرفت و هم به منابع نسل های آینده لطمه نزد؟ چگونه می توان اکوتوریسم را با پایایی عجین کرد؟ برخی از پیشنهادات و راهبردها در این زمینه عبارتند از:

- مدیریت عرضه به جای مدیریت تقاضا: محافظت از منابع طبیعی و اکوتوریسم با یکدیگر ارتباط تنگاتنگ دارند. برای بسط و گسترش اکوتوریسم پایدار باید از منابع

اولین همایش ملی مدیریت گردشگری، طبیعت گردی و جغرافیا

همدان: دانشکده شهید مفتح ۲۳ بهمن ۱۳۹۲

طبیعی به طور مؤثر و جدی محافظت شود. در این زمینه، مدیریت عرضه باید بر مدیریت تقاضا اولویت یابد.

- توجه به ظرفیت تحمل نواحی اکوتوریستی: با وجود جوان بودن اکوتوریسم، مصادیق فراوانی از سوء مدیریت، فقدان برنامه ریزی و بی توجهی به ظرفیت تحمل نواحی اکوتوریستی وجود دارد. منظور از ظرفیت تحمل یک منطقه توریستی، تعداد توریست هایی است که آن منطقه می تواند در یک ظرف زمانی معین (روز، ماه، سال) بپذیرد. این ظرفیت به وسعت و توپوگرافی منطقه، نوع خاک، نحوه رفتار جانوری، میزان و کیفیت تسهیلات توریستی موجود در منطقه بستگی دارد.

- حسابداری داده- ستاده با مبنای سه گانه: برای جلوگیری از تخریب محیط زیست طبیعی و حفظ و گسترش ظرفیت های اکوتوریستی، لازم است که در مدیریت مالی و حسابداری مؤسسات اکوتوریستی تجدیدنظر شود. اکوتوریسم پایدار نیاز به روش های مدیریتی نوینی دارد که بتواند داده ها و ستاده های محیطی را در هر یک از طرح ها و فعالیت های اکوتوریسم برآورد کنند. منظور از حسابداری داده- ستاده با مبنای سه گانه رویکردی است که در کلیه منافع و هزینه های زیست محیطی، اجتماعی و مالی به طور مستقل و جداگانه برآورد شوند. بر مبنای این روش، مؤسسه و سازمان اکوتوریستی فقط زمانی معتبر شناخته می شود که فعالیت هایش در هر سه زمینه مثبت باشد.

- مشارکت مردم: مردم باید در مالکیت، برنامه ریزی، اجرا و کنترل پروژه های اکوتوریسم نقش مؤثر داشته باشند. در اکوتوریسم پایدار، مردم بومی نقش تعیین کننده

اولین همایش ملی مدیریت گردشگری، طبیعت گردی و جغرافیا

همدان: دانشکده شهید مفتح ۲۳ بهمن ۱۳۹۲

- ای دارند. نسبت به فشارهای وارده بر محیط زیست طبیعی خود حساسند و فعالانه در ساماندهی و اجرای فعالیت های مرتبط به اکوتوریسم مشارکت می کنند.
- ضرورت اتخاذ نگرش سیستمی: اگر به داد و ستدهای صنعت توریسم به طور سیستمی نگاه می کنیم متوجه می شویم که این صنعت و تجارت، در اغلب موارد، مالک آنچه می فروشند نیست.
- یکپارچه سازی توریسم عادی (توریسم انبوه) با اکوتوریسم: چنانچه توریسم عادی از موضوع های زیست محیطی آگاه تر شود آثار مخرب خود را کاهش خواهد داد. باید تلاش شود تا تنوع فرصت های اکوتوریستی افزایش یابد و توریسم عادی و اکوتوریسم با هم تلفیق شوند. به این ترتیب با هم افزایی حاصل مزایای بیشتری عاید مردم محلی و فعالان صنعت توریسم خواهد شد.
- تخصیص اعتبار برای محافظت از طبیعت: بخشی از درآمدهای حاصل از اکوتوریسم باید برای حفظ و نگهداری مناطق و نواحی اکوتوریسم اختصاص یابد.
- آموزش: در برنامه های آموزشی دوره های جهانگردی لازم است آثار مثبت و منفی اکوتوریسم مورد توجه قرار گیرد و با ارایه نمونه هایی از واقعیت اذهان دانشجویان روشن شود باید دانشجویان از آثار تخریبی توریسم غربی و از تهدیداتی که از این طریق بر محیط زیست بشر وارد شده آگاه شوند. (زاهدی، ۱۳۸۲: ۱۰۲-۹۸)
- علی رغم مشکلات موجود در اکوتوریسم کشور که برخی از آنها ذکر شد، به نظر می رسد موارد زیر نیز می توانند در توسعه اکوتوریسم در ایران واقع شوند.

اولین همایش ملی مدیریت گردشگری، طبیعت گردی و جغرافیا

همدان: دانشکده شهید مفتاح ۲۳ بهمن ۱۳۹۲

- توسعه بازار طبیعت گردی کشور

- توجه به اکوتوریسم به عنوان یکی از منابع معیشتی مکمل اقتصادی در کنار ایجاد فرصت

های جدید شغلی.

- منطقه بندی کشور از نظر توان طبیعت گردی

- ایجاد ارتباط چند سویه بین اکوتوریسم، گردشگری روستایی، گردشگری عشایری،

گردشگری کشاورزی و ژئوتوریسم.

- ارائه تسهیلات جهت توسعه دفاتر خدمات مسافرتی خاص طبیعت گردی و نظارت مستمر بر فعالیت آنها.

- برپایی همایش های تخصصی جهت استفاده از نظرات دانشگاهیان، محققان و صاحب نظران در زمینه توسعه طبیعت گردی.

- ایجاد امنیت کافی حفظ محیط زیست و بالا بردن سطح کیفیت در مناطق مستعد طبیعت گردی.

- بازاریابی و معرفی جاذبه های اکوتوریستی مناطق کشور با استفاده از تکنولوژی های نو.

- ایجاد سایت های اینترنتی به منظور معرفی جاذبه های اکوتوریستی ایران به جامعه جهانی

- سرمایه گذاری در خصوص ایجاد موزه های تاریخ طبیعی ایران و تاریخ طبیعی مناطق

اکوتوریستی کشور.

- تهیه طرح های جامع و تفصیلی طبیعت گردی ایران. (رخشانی نسب و ضرابی، ۱۳۸۸: ۴۹ و ۵۰)

در اکوتوریسم پایدار انگیزه اصلی اکوتوریست، اکتساب شناخت و آگاهی از

فرهنگ، سوابق تاریخی و نمودهای طبیعی منطقه به نحوی است که در عین حال

که به شان و جایگاه اکوسیستم احترام گذارده می شود، فرصت های درآمدزایی نیز برای منطقه فراهم آید و بخشی از درآمدهای حاصله از اکوتوریسم پایدار به محافظت از منابع طبیعی اختصاص یابد. تأکید اصلی در این روش اتخاذ رویکرد اخلاقی در انگیزه های اکوتوریستی است. معیارهای اخلاقی علاوه بر این که در نوشتارها و گفتارها تکرار می شوند لازم است که در عمل نیز به اجرا در آیند و به کمک نظام های مدیریتی کارا و ضمانت های اجرایی مؤثر، از نوشتار و گفتار به رفتار و کردار تبدیل شوند. در چنین حالتی است که نسل های فردا نیز خواهند توانست از میراث منابع طبیعی بهره مند شوند. (زاهدی، ۱۳۸۲: ۱۰۲)

منابع و مأخذ

- الوانی، سید مهدی (۱۳۸۵) مدیریت عمومی، انتشارات نشر نی.
- پیتر میسون (۱۳۸۷) گردشگری اثرات، برنامه ریزی و مدیریت، روزبه میرزایی و پونه ترابیان، انتشارات ترمه چاپ اول، تهران.
- دیبایی، پرویز (۱۳۷۱) شناخت جهانگردی، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، تک جلد، تهران.
- رضوانی علی اصغر (۱۳۷۹) جغرافیا و صنعت توریسم، انتشارات دانشگاه پیام نور.
- رنجبریان، بهرام و زاهدی، محمد (۱۳۸۴) شناخت گردشگری، نشر چهارباغ، چاپ دوم.
- زاهدی، شمس السادات (۱۳۸۵) مبانی توریسم و اکوتوریسم پایدار (با تأکید بر محیط زیست) انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، چاپ اول، تهران.

اولین همایش ملی مدیریت گردشگری، طبیعت گردی و جغرافیا

همدان: دانشکده شهید مفتح ۲۳ بهمن ۱۳۹۲

- کاظمی، مهدی (۱۳۸۵) مدیریت گردشگری، انتشارات سمت، چاپ اول، تهران.
- مجموعه مقالات برگزیده اولین همایش ملی امنیت و توسعه پایدار گردشگری (۱۳۸۸) دفتر تحقیقات کاربردی فرماندهی انتظامی استان اصفهان چاپ اول.
- هال و ریچاردز (۲۰۰۰) گردشگری و توسعه پایدار جوامع، ترجمه: مهدی کاظمی، انتشارات سمت.
- مولائی هشتجین، ن و خوشنود، الف. (۱۳۸۶)، «اکوتوریسم و توسعه در کنار عملکرد مسلط جزایر خارک و خارکو»، مجموعه مقالات همایش منطقه ای جغرافیا، گردشگری و توسعه پایدار، اسلام شهر، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلام شهر.
- مجنونیان، ه. (۱۳۸۱)، «راهنمای آماده سازی پارک ملی و مناطق حفاظت شده برای توریسم»، انتشارات اتحادیه جهانی حفاظت محیط زیست.
- گلی، ع. (۱۳۸۷)، «مهمترین چالش ها در توسعه اکوتوریسم ایران»، ماهنامه مسافران (صنعت توریسم و هتل داری)، شماره ۲۴۰.
- ظهوریان، م و امیری، الف، (۱۳۸۴)، «اکوتوریسم و توسعه پایدار»، مجموعه مقالات همایش ظرفیت های اقتصاد ایران با تأکید بر وضعیت گردشگری ایران در بستری جهانی شدن، جلد اول، فیروزکوه، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد فیروزکوه.
- ضرابی، الف. رخشانی نسب، ح.ر و اقاویارتنی فراهانی، م. (۱۳۸۵)، «برنامه ریزی توسعه فضایی اکوتوریسم استان سیستان و بلوچستان»، مجموعه مقالات اولین همایش جغرافیا و قرن ۲۱، به اهتمام مهدی مؤمنی، نجف آباد، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد.

اولین همایش ملی مدیریت گردشگری، طبیعت گردی و جغرافیا

همدان: دانشکده شهید مفتح ۲۳ بهمن ۱۳۹۲

- زاهدی، ش. (۱۳۸۲)، «چالش های توسعه پایدار از منظر اکوتوریسم»، نشریه مدرس، دوره ۷، شماره ۳
- رضوانی، م. ر (۱۳۸۴)، «گردشگری و پیامدهای زیست محیطی آن در حوضه ابخیز سد لتیان»، مجموعه مقالات همایش ظرفیت های اقتصاد ایران با تأکید بر وضعیت گردشگری ایران در بستر جهانی شدن، جلد اول، فیروزکوه، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد فیروزکوه.